

Burgerschap in de bovenbouw vo

Een gezamenlijke exercitie voor het hele team

Gerdineke van Silfhout
Foto: De Beeldredactie

Wil je vakkenintegratie,
of blijf je liever vakgericht werken?

Tekst
Brigitte Bloem

Burgerschap krijgt in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs een stevigere plek dan ooit. Niet als los vak, maar als rode draad door de verschillende vakken heen. Vooral bij Nederlands, wiskunde en maatschappijleer liggen veel vanzelfsprekende aanknopingspunten. Dat zijn bovendien vakken in het gemeenschappelijk deel, die elke leerling volgt. “Alle andere vakken hebben echter ook een burgerschapsopdracht”, benadrukken curriculumexperts Lotte Straatsma en Lars van der Bruggen en programmamanager actualisatie examenprogramma’s Gerdineke van Silfhout, allen werkzaam bij SLO. “Bedenk en ontwikkel in gezamenlijkheid hoe je burgerschap in de bovenbouw op jouw school vormgeeft”, luidt hun advies dan ook.

In de bovenbouw van het voortgezet onderwijs heeft burgerschap geen eigen leergebied. Dat is anders dan in het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs, waar burgerschap eigen kerndoelen heeft (op dit moment - maart 2026 - nog definitieve conceptkerndoelen, op weg naar wettelijke vastlegging). De bovenbouwstructuur kent - in tegenstelling tot de onderbouw - losse vakken die geëxamineerd worden en daar zit burgerschap niet bij. Wel heeft elk vak een burgerschapsopdracht, passend bij dat vak. In de programma’s voor de vakken Nederlands, wiskunde en maatschappijleer in het gemeenschappelijk deel geldt daar bovenop dat burgerschapsdoelen expliciet aan de orde moeten komen.

Burgerschap raakt iedereen

De actualisatie van de examenprogramma’s nodigt scholen uit tot horizontale afstemming, ook in de bovenbouw. Eén van de doelen van de curriculumherziening is immers het zoeken van verbinding tussen vakken, zonder expliciet voor te schrijven hoe. “Het blijft in hoge mate aan scholen zelf om daarin keuzes te maken”, benadrukt Van Silfhout. “Wil je vakkenintegratie, of blijf je liever vakgericht werken? Dat hangt onder meer af van

je onderwijsvisie, omgeving en je leerlingpopulatie. De actualisatie biedt ruimte voor beide.”

De wettelijke burgerschapsopdracht verplicht scholen om leerlingen voor te bereiden op het leven in een democratische, pluriforme samenleving. Niet door voor te schrijven wat ze moeten denken, maar door ze te leren hoe ze kunnen meedenken, meedoen en verantwoordelijkheid nemen. “Dat betekent dat niet alleen de vaksecties Nederlands, wiskunde en maatschappijleer moeten naden-

spreken over actuele maatschappelijke thema’s waarbij ook taal en cultuur aan bod komen, denk aan nepnieuws, complottheorieën en diversiteit? Zo oefen je taalvaardigheid én burgerschapsvaardigheden en leren leerlingen om goed te luisteren naar elkaar, perspectieven te verkennen en respectvol te debatteren.” Volgens Straatsma zitten in de lessen Nederlands overal aanknopingspunten om burgerschapsthema’s te behandelen. “Bij literatuur kun je bijvoorbeeld teksten lezen over migratie, racisme en identiteit.”

Burgerschap bij andere vakken

In de nieuwe examenprogramma’s maatschappijleer is burgerschap volgens Van der Bruggen duidelijk herkenbaar in het domein ‘vaardigheden’ en het domein ‘demo-

Lotte Straatsma
Foto: De Beeldredactie

Met burgerschap kun je taalonderwijs
veel betekenisvoller maken

cratische waarden en grondrechten’. Deze vaardigheden en waarden komen in het hele vak terug: “Deze domeinen worden gebruikt als onderlegger voor de drie inhoudelijke domeinen over samenleving, politiek en maatschappelijke en politieke dilemma’s. In deze inhoudelijke domeinen komt burgerschap daarnaast expliciet naar voren bij het sociaal, politiek en rechtvaardig handelen.”

Ook bij andere vakken liggen logische verbindingen. Van der Bruggen: “Bij wiskunde kun je burgerschap koppelen aan statistiek, neem het interpreteren van verkiezingspeilingen en -uitslagen en het duiden van onderzoeksresultaten. Bij scheikunde krijgt duurzaamheid een duidelijke plek en dat kun je ook weer linken aan burgerschap.” Volgens Straatsma kan de aandacht voor burgerschap alle vakken rijker en betekenisvoller maken: “Voor Nederlands geldt bovendien: als leerlingen beter leren lezen, schrijven en luisteren, functioneren ze beter in onze samenleving. Taalvaardigheid is op die manier een voorwaarde voor burgerschap.”

Van der Bruggen vult aan: “Nederlands, wiskunde en maatschappijleer zijn logische startpunten, maar uiteindelijk gaat het om het hele curriculum dat doorspekt is van burgerschapsonderwijs. School is een mini-samenleving. Daar oefenen leerlingen hoe je met elkaar omgaat, hoe je verantwoordelijkheid neemt, hoe je verschil van mening bespreekbaar maakt. En dat leer je aan de hand van een verscheidenheid aan thema’s.”

ken over de eigen bijdrage”, zegt Van der Bruggen. “Hetzelfde geldt voor vakken als Engels, biologie, economie en aardrijkskunde, want ook daarin zijn aanknopingspunten met burgerschap.” Tegelijk beschermt artikel 23 van de Grondwet de vrijheid van onderwijs: scholen mogen zelf bepalen hoe ze dat invullen.

Nederlands als venster op de samenleving

Curriculumexpert Straatsma is betrokken bij de actualisatie van de examenprogramma’s Nederlands. Ze ziet in ‘haar’ vak volop kansen: “Met burgerschap kun je taalonderwijs veel betekenisvoller maken. Waarom laat je leerlingen niet lezen, schrijven en

Beproeven op scholen

“We zitten nu in de fase dat we de conceptexamenprogramma’s op scholen beproeven”, vertelt Van Silfhout. “Het is niet de bedoeling om het werk van de vakvernieuwingscommissies nog eens dunnetjes over te doen. Wel kijken we met zo’n 130 scholen naar de begrijpelijkheid en bruikbaarheid van de conceptexamenprogramma’s voor leraren, en naar de verwachte haalbaarheid voor leerlingen. We vragen leraren en schoolleiders kritisch te kijken of ze de examenprogramma’s op hún school met hún leerlingpopulatie uitvoerbaar achten. En zo niet, waar dat dan aan ligt: inhoud, niveau, omvang of randvoorwaarden.”

Van der Bruggen is betrokken bij het beproeven van de examenprogramma’s voor maatschappijleer. “Met veertien scholen kijken we of de concepteindtermen in de praktijk werken, dus zoals we ze hebben beoogd. Dat doen we voor alle vijf schoolsoorten, telkens met twee leraren én de schoolleider per school. Die laatste is belangrijk, want zo’n herziening raakt de visie van de hele school. Schoolleiders krijgen zo ook goed zicht op wat er allemaal verandert voor de leraren. Je moet als leidinggevende immers weten hoe je je team kunt faciliteren”, zegt Van der Bruggen. Het spannendste moment komt volgens Van Silfhout nog: “Als tijdens het beproeven blijkt dat het programma op een bepaalde schoolsoort voor de leerlingen te veel is, moeten we keuzes maken. Dan komt de vraag aan bod: wat schrappen we dan? Hoe borgen we een breed curriculum met de burgerschapsopdracht, dat ruimte houdt voor kwalificatie, socialisatie én persoonsvorming, met balans tussen kennis én handelen, tussen beheersing én opdoen van ervaringen? Dat gesprek hoort bij een volwassen curriculum. Daarom is het goed dat we dat nú voeren.”

Scholen, ga alvast aan de slag!

De slotdag van het beproeven voor de eerste reeks vakken

is in april 2026. Vervolgens wordt alle feedback gewogen en verwerkt. Van Silfhout: “In mei willen we die met alle betrokkenen wegen en passen we waar nodig de programma’s en syllabi aan. Daarna vindt terugkoppeling naar de betrokken scholen plaats. In juni maken we de balans op, samen met het ministerie van OCW, het College voor Toetsen en Examens, en Stichting Cito. Dan wordt ook besloten of invoering in 2028 haalbaar en uitvoerbaar is, en wat daarvoor nodig is.”

Net als bij de definitieve conceptkerndoelen wil SLO scholen bij de conceptexamenprogramma’s nadrukkelijk de boodschap meegeven: ga er alvast mee aan de slag! “Kom bijvoorbeeld als vaksectie eens bij elkaar om de karakteristiek van het vak en de nieuwe eindtermen te bestuderen en te bespreken”, adviseert Van Silfhout. “Wat is onze visie op het vak nu? Hoe ver zit die visie af van de visie en inhouden van het vernieuwde examenprogramma? Waar zien we de komende jaren mogelijkheden om in de bovenbouw stukjes van de vernieuwingen in ons onderwijsprogramma aan te bieden? Of kunnen we misschien in het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) al onderdelen invoegen? Dat kan heel laagdrempelig. Koppel bijvoorbeeld een bestaande schrijftoets bij Nederlands aan thema’s uit het domein burgerschap en zoek daar passende bronnen bij of laat de leerlingen bronnen zoeken. Daar kun je niet vroeg genoeg mee beginnen.)

Lars van der Bruggen
Foto: De Beeldredactie

Je moet als leidinggevende weten hoe je je team kunt faciliteren

Wil je meer weten over de actualisatie van de examenprogramma’s? Scan de QR-code.

